

WSPOMNIENIE O PROFESORZE MICHALE STRZEMSKIM (1912–1992)

W dniu 25 lipca 1992 r. zmarł w Puławach Nestor gleboznawców polskich Michał Strzemski, Profesor Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa.

Urodził się w 1912 r. we Wiatce (obecnie Kirow) na terenie Rosji, gdzie Jego ojciec (tego samego imienia), absolwent Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnego w Puławach, był inżynierem leśnictwa. Po bardzo wczesnej śmierci ojca dzieciństwo spędził w Charkowie, a w 1921 r. przeniósł się razem z matką do Puław, z którymi łączyły Go więzy tradycji rodzinnej. Tu ukończył gimnazjum. Następnie, w latach 1931–1937, odbył studia na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego. Już jako student w dążeniu do pogłębiania wiedzy nie ograniczał się do edukacji w kierunku rolniczym, ale interesował się również innymi dziedzinami nauki, takimi jak: geografia fizyczna z kartografią, geografia gospodarcza, filozofia, socjologia. Można śmiało powiedzieć, że z uczelni poznańskiej wyniósł nie tylko dyplom inżyniera rolnika, lecz także duży zasób wiedzy ogólnoprzyrodniczej i humanistycznej.

Po ukończeniu studiów w 1937 r. podjął pracę na Wydziale Gleboznawczym Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach i z tym ośrodkiem naukowym związał swe losy do końca aktywnej działalności. Doktoryzował się na Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 1946 r., na podstawie rozprawy pt. “Zarys rozwoju systematyki gleb”. W 1954 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1963 r. profesorem zwyczajnym. W roku 1949 objął kierownictwo Wydziału Gleboznawczego PINGW,

natomiast po reorganizacji tej instytucji został kierownikiem Zakładu Gleboznawstwa IUNG, pełniąc tę funkcję do czasu przejścia na emeryturę w roku 1977. Dziedzinami zainteresowań naukowych Profesora Strzemskiego były: gleboznawstwo, kartografia wielkoskalowa terenów rolnych i leśnych, urzędzenia rolne, historia nauk ziemioznawczych. Jego działalność naukową w dużym skrócie można odnieść do następujących zagadnień:

– stworzenie podstaw teoretycznych i rozwinięcie szkoły gleboznawstwa rolniczego,

– bezpośrednie opracowanie map glebowych w różnych skalach,

– patronat fachowy nad akcją klasyfikacji (bonitacji) gruntów w całym kraju.

W pierwszych latach powojennych gleboznawcy polscy podjęli zbiorowy wysiłek opracowania mapy gleb Polski w skali 1:300000. W ramach tych działań puławski Zakład Gleboznawstwa, pod merytorycznym kierunkiem Profesora, skartował obszar 3 byłych województw: kieleckiego, krakowskiego i białostockiego. Należy podkreślić, że województwa krakowskie i kieleckie z kartograficznego punktu widzenia stanowiły najtrudniejszy obszar kraju. Przy wykonywaniu tych prac Profesor czynił starania, aby kartografia gleb nie ograniczała się tylko do samego przestrzennego inwentaryzowania przyrodniczych i bonitacyjnych form rolniczo-leśnej przestrzeni produkcyjnej, lecz aby była podbudowana szczególnie charakterystyką gleb. Mapy glebowe stanowiły podstawę licznych opracowań monograficznych, spośród których na szczególną uwagę zasługują publikacje poświęcone mało znanym glebom, takim jak: rędziny węglanowe województwa kieleckiego, rędziny i borowiny gipsowe okolic Buska i Wiślicy, gleby na piaskowcach triasowych okolic Tumlina, gleby kambru świętokrzyskiego, gleby Tatr Polskich (łącznie z mapą w skali 1:50000). Mocną stroną tych i innych opracowań stanowią informacje na temat składu chemicznego gleb w nawiązaniu do ich typologii.

Profesor Strzemiński był doskonałym znawcą teoretycznych podstaw gleboznawstwa genetycznego, o czym świadczyć mogą Jego publikacje o nieprzemijającej wartości: „Zarys rozwoju systematyki gleb”, „Myśli przewodnie systematyki gleb”, „Przyrodniczo-rolnicza bonitacja gruntów ornych”, „Racjonalne użytkowanie ziemi w polskiej kartografii gleboznawczej”. Jednakże, jako przedstawiciel placówki gleboznawczej w instytucji rolniczej, nie był zwolennikiem daleko idącej rozbudowy jednostek typologicznych, prezentowanej w systematyce gleb Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego. W wielu wystąpieniach dawał wyraz temu, że ta rozbudowa powoduje postępujące zmniejszanie się zrozumiałości gleboznawstwa wśród ogółu przedstawicieli tych dyscyplin, które powinny korzystać z nauki o glebie. Stąd też wywodzą się Jego stwierdzenia, że gleboznawstwo staje się wiedzą ezoteryczną, dostępną tylko dla samych gleboznawców. Kierując się wspomnianymi przesłankami stworzył i rozwinął teoretyczne podstawy gleboznawstwa rolniczego, wiążące właściwości genetyczno-przyrodnicze gleb z ich przydatnością użytkową, co znalazło wyraz w opracowanym wspólnie z T. Witkiem systemie podziału gleb użytków rolnych. Założenia tego

systemu, zawarte we współautorskim opracowaniu pt. "Przydatność rolnicza gleb Polski", stały się podstawą do opracowania wielkoskalowych map przydatności rolniczej gleb (tzw. map glebowo-rolniczych) całego kraju. W wyniku na szeroką skalę zakrojonych prac kartograficznych, którym patronował Profesor Strzemski, kraj nasz posiada szczegółowe mapy glebowo-rolnicze, co stawia Polskę w światowej czołówce pod względem inwentaryzacji gleb i stwarza dobre podstawy do prawidłowego wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Działalność kartograficzna przyczyniła się też do przeprowadzenia licznych badań z zakresu poznania właściwości gleb Polski na podstawie tzw. profilów wzorcowych.

Dorobek publikacyjny Profesora obejmuje ponad 400 prac oraz artykułów naukowych i popularnonaukowych rozmaitej treści. W dorobku tym mieszczą się podręczniki, rozprawy naukowe, monografie, artykuły popularnonaukowe z dziedziny kartografii, typologii gleb, klasyfikacji nachyleń terenu, kamienistości gleb, trudności uprawy roli, erozji powierzchniowej, suffozji. Wśród 30 podręczników znajdują się pozycje o znaczeniu międzynarodowym, stanowiące bogate źródło informacji dla kartografii tematycznej terenów rolnych.

W publikacyjnych osiągnięciach Profesora Strzemskiego na szczególną uwagę zasługują prace odnoszące się do historii nauk ziemioznawczych. Dla gleboznawców szczególnie cenne są: "Historia gleboznawstwa polskiego – od zarania polskiego piśmiennictwa rolniczo-gleboznawczego do powstania Drugiej Rzeczypospolitej" oraz pozycja "Czterysta pięćdziesiąt lat gleboznawstwa polskiego", obejmująca okres do połowy lat osiemdziesiątych. Inspiracją Profesora do tego rodzaju działalności była dewiza, że "...bez znajomości historii każdej dziedziny wiedzy w skali ogólnoświatowej i krajowej nie można oceniać istoty postępu nauki w zakresie ogólnym i szczegółowym". Do grupy zagadnień historycznych należy odnieść Jego cenne opracowania dotyczące dziejów puławskiej placówki naukowej, takie jak: "Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Puławach (1862–1914)" oraz (wspólnie z Z. Bortem) "Instytut Puławski w latach międzywojennych 1917–1939".

Profesor Strzemski, powodowany pasją gromadzenia informacji o dorobku naukowym w wybranych dziedzinach wiedzy, opracował bibliografię gleboznawstwa polskiego i nauk pokrewnych od czasów najdawniejszych do 1960 roku. Praca ta jest kontynuowana przez Jego uczniów. W latach sześćdziesiątych zespół kierowany przez Profesora w ramach prac Komisji Badań Fizjograficznych Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN opracował również bibliografię wszelkiego rodzaju opublikowanych i rękopiśmiennych map glebowych wykonanych w latach 1800–1960, znajdujących się w poszczególnych instytucjach naukowych kraju. Publikacja "Stan znajomości gleb. Tom I Kartograficznej Bibliografii i Fizjografii Polski", łącznie ze wspomnianą bibliografią publikacji polskich z zakresu gleboznawstwa i nauk pokrewnych, stanowią bogate i łatwo dostępne źródło informacji dla celów naukowo-poznawczych i praktycznych.

Nawiązując do naukowej działalności Profesora Strzemskiego należy wskazać, że nie ograniczała się ona do prac w ramach Instytutu. Ze względu na duży

autorytet naukowy był On powoływany do prac w wielu komitetach naukowych PAN, w Polskim Towarzystwie Gleboznawstwa, a także uczestniczył w Radzie Naukowej przy Ministrze Rolnictwa.

Ważnym ogniwem Jego działalności była dbałość o popularyzowanie wiedzy o glebie. Z chwilą podjęcia ogólnokrajowej akcji bonitacji gleb, Puławy stały się szkołą gleboznawców klasyfikatorów i gleboznawców kartografów. Profesor Strzemiński był promotorem 9 rozpraw doktorskich, a z grona Jego współpracowników 5 osób uzyskało stopnie doktora habilitowanego, 4 tytuły profesora.

W uznaniu osiągnięć naukowych i organizacyjnych otrzymał wiele odznaczeń i nagród: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznakę "Za zasługi w dziedzinie geodezji i kartografii", Nagrodę Państwową Zespołową III stopnia, Nagrodę Państwową Zespołową I stopnia, Nagrodę Komitetu Nauki i Techniki oraz wiele innych.

Profesor Strzemiński – niezależnie od bogatej działalności naukowej – interesował się żywo historią i filozofią, a szczególnie teofilozofią judaizmu. Obdarzony znakomitą pamięcią, doskonałym zmysłem obserwacyjnym przemian społecznych i talentem literackim, opublikował z dziedzin osobistych zainteresowań szereg artykułów i powieści. Utwór "Nasze Puławy" przedstawia obraz dziejów puławskiego ośrodka nauk rolniczych, dzieje Gimnazjum i Liceum im. A. J. Czartoryskiego, a także życie codzienne Puław od połowy XIX w. po dzień dzisiejszy, ze szczególnym uwzględnieniem kolorytu środowiska polskich Żydów. Inne powieści "W blasku menory", "W okolicach synagogi" stanowią ilustrację żydowskiego sposobu myślenia i żydowskiej teofilozofii. Był doskonałym znawcą i popularyzatorem bogatych dziejów puławskiego ośrodka życia kulturalnego i politycznego, a także inicjatorem i założycielem Towarzystwa Przyjaciół Puław.

Profesor Strzemiński niemal do końca swego pracowitego życia zachował świeżość umysłu i brał czynny udział w pracach Instytutu. Będąc osobą nadzwyczaj życzliwą poświęcał wiele czasu na naukowe dyskusje, podczas których dzielił się ze swymi uczniami olbrzymią wiedzą fachową i doświadczeniem. W ciężkiej chorobie, jaka Go trapiła w ostatnich latach życia, za największą dotkliwość uważał systematyczną utratę wzroku, co ograniczało Jego twórczość pisarską. Pięknie zapisane karty życiorysu sprawiały Profesorowi niewątpliwie wiele satysfakcji, natomiast w życiu prywatnym nie udało mu się uniknąć trosk i niepowodzeń. W pogodny lipcowy dzień liczna rzesza współpracowników i przyjaciół w smutku i zamyśleniu żegnała Profesora na cmentarzu parafialnym w Puławach. Ze społeczności Puław odszedł nie tylko wybitny Uczony Przyrodnik, ale także wielki Humanista. Straty tej nie zastąpi Jego bogata spuścizna, mimo że stanowić będzie nieprzebrane źródło wiedzy dla wielu następnych pokoleń gleboznawców.